

elk hun tijdgenoten wisten te boeien. Zij zijn door hem met zorg gekozen en geven inderdaad een beeld van verschillende stijlen. Het is een instructief, goed geschreven bundeltje geworden, met bovendien redelijk veel documentatie als toegift.

Had de auteur het maar bij de illustratieve verhalen gelaten. Hij wilde echter meer en roept zo vanzelf kritiek op. Titel en ondertitel ("Hoe er door de eeuwen heen in Nederland gepreekt is") wekken een te pretentieuze suggestie, die niet waargemaakt wordt. Bovendien schroomt de auteur niet, subjectief te interpreteren. Dat komt met name bij de negentiende eeuwers uit, aan wie vijf hoofdstukjes zijn gewijd. Afgescheiden dominees zet hij in het zonnetje tegenover een "Ned. Herv. kerk, die in allerlei opzicht *in verval* was" (blz. 69). Van Oosterzee had "aan de velen, die in de tweede helft van de 19e eeuw om richting vroegen, eigenlijk niets te bieden" (blz. 94). Het betreffende chapter heet: "J.J. van Oosterzee en de tragiek van het midden".

Toegegeven, zo'n manier van stellen bevordert de levendigheid van het betoog. Maar in *DNK* moeten wij constateren dat aan de wetenschappelijkheid afbreuk is gedaan.

Als inleiding tot een belangrijk stuk vaderlandse kerkgeschiedenis is de bundel echter zeker dienstbaar.

P.L. Schram

(W. Bakker, O.J. de Jong, W. van 't Spijker, L.J. Wolthuis, red.): *De Doleantie van 1886 en haar geschiedenis*. Uitgeversmaatschappij J.H. Kok, Kampen 1986, ISBN 90 242 5227 X. Geb. 284 blz. Ill. f 47,50.

Opnieuw prachtig op tijd heeft J.H. Kok B.V. het Doleantiependant van het in *DNK* 21 besproken boek over de Afscheiding en haar geschiedenis op de markt gebracht, in dezelfde keurige uitvoering en met overzichtelijker registers. Verbeeld ik het mij of is deze verbetering typerend voor het hele boek? In elk geval vind ik het stuk dat W.J. Wieringa bijdroeg over "Een samenleving in verandering", waarmee de bundel opent, sterker dan dat in de andere bundel. Hij behoefde ditmaal de kar ook niet alleen te trekken, want aan het slot is D. Th. Kuiper present met een voortreffelijke studie over "De doleantie en de Nederlandse samenleving". Daar tussenin treffen wij C. Augustijn aan met een breed opgezet historisch overzicht, "Kerk en godsdienst 1870-1890", waarvan ik met name de paragrafen over *De volkskerk* en *De Afscheidenen* - die naar omvang en invloed even naast de remonstranten gehouden worden - het hoogtepunt vind (49-51), maar wat over *Het modernisme* gezegd wordt (56-62) vormt evenzeer een rake schets. Het artikel van W. Nijenhuis over "De Nederlandse Hervormde Kerk en de Doleantie", zou er zeer bij gewonnen hebben als de auteur Augustijns bijdrage in zich opgenomen had. Nu biedt het in wezen weinig nieuws, noch in visie, noch feitelijk. Dit is wel het geval met C.H.W. van den Berg, die een zeer levendig overzicht geeft van "De ontstaansgeschiedenis van de Doleantie te Amsterdam" (waarin terecht het sociale aspect grote aandacht krijgt) en met W. Bakker die uitvoerig en onpartijdig bericht over "De Doleantie in den Lande". Deze leverde aanvankelijk - in tegenstelling met wat men in Kootwijk hoopte - "geen kettingreactie" op;